GEO

DUMITRESCU

„Aş **putea să arăt cum creşte iarba"**

Faţă de precedenta antologie de ***Versuri*** a lui Geo Dumitrescu („Biblioteca pentru toţi", 1981), ***Aş putea să arăt cum*** *creşte* ***iarba*** (Editura *Eminescu)* prezintă cîteva particularităţi. Ea este înainte de orice, mai zgîrcită: 68 de titluri în loc de 84. in al doilea rînd, poeziile au fost redistribuite tematic, în trei secţiuni, care poartă titlurile unor volume ***(Nevoia de cercuri, Jurnal de campanie),*** sau cicluri anterioare ***(Furtună în Marea Serenităţii),*** ceea ce creează anumite dificultăţi, în al treilea rînd, lirica este completată de un bogat capitol de ***Mărturii literare,*** cuprinzînd interviuri acordate de poet sau articole (a fost omis însă interviul din ***Lumea de mîine*** a lui Ion Biberi), în sfîrşit, antologia conţine cîteva **Referinţe critice,** din păcate prea succinte şi haotice ca să fie cu adevărat utile. Prefaţa Iui E. Simion (probabil noul capitol din *Scriitori* ***români de aţi)*** este substanţială, dar nu poate, prin forţa lucrurilor, suplini absenţa unui tablou al receptării poetului de către critică.

Scrisă, cea mai mare parte, în două momente (la începutul anilor 40 şi, respectiv, 60), poezia lui Geo Dumitrescu se pretează totuşi mai bine abordării cronologice *(e* şi procedeul prefaţatorului) decît celei tematice. Ea ilustrează în bună măsură spiritul epocii şi nu trebuie ruptă de circumstanţe. Mai ales culegerea din 1946 *(Libertatea de a* ***trage cu puşca)*** continuă să fie considerată unanim ca reprezentativă pentru lirica noastră de la sfîrşitul războiului. De asemenea, mulţi văd în ea anticiparea unor atitudini la modă după 1980. Ambele opinii trebuie rediscutate cu atenţie, în ce priveşte versurile de după 1960, fără a mai avea totdeauna valoarea celorlalte, nu li se poate nega ecoul în procesul de dedogmatizare literară.

Din antologia de-faţă lipsesc poeziile de început (1939—1941) ale lui Geo Dumitrescu, pe care le-am putut citi prima oară în ***Versurile*** din „Biblioteca pentru toţi", la ***Addenda,*** sub titlul ***Dintr-un caiet de adolescenţă.*** Ele nu sînt încă aproape deloc caracteristice. La 20 de ani, Geo Dumitrescu era un simbolist întîrziat *(„ Uite cireşul şi-aşteaptă sîngele-n batistă: / poemele lui — adolescenţi tuberculos i...",* ***April tardiv)*** neocolind nici senzorial itatea frustă, impregnată în definitiv de duhul tradiţionalist din ***Poemele simple*** ale lui Zaharia Stancu sau din ***Ţara fetelor*** a Măriei Banuş *(„ Astăzi voi săruta buzele primăverii, /voi mînca deopotrivă cireşe coapte... ",* ***Auspicii).***

„De la o vreme toate sînt de prisos", acest vers din ***Primăvară săracă*** (1939) poate fi socotit capul de serie pentru poeziile strînse mai

întîi în ***Aritmetică*** (1941, sub pseudonimul Felix Anadam) şi reluate în ***Libertatea de a trage cu puşca*** (1946). El indică deja o atmosferă de **spleen** şi de bacoviană disperare care va deveni curînd dominantă în lirica lui Geo Dumitrescu. ***Psihoză*** (absentă din ***Aş putea să arăt...)*** descrie gestul unui poet sinucigaş, incapabil să aştearnă pe hîrtie în clipa supremă mai mult decît *„ un vers banal, stupid: adio, draga mea".* Poezia n-are însă sarcasmul după care ne-am obişnuit să-l apreciem pe' tînărul Geo Dumitrescu, exprimînd mai degrabă, prin relatarea unui fapt divers pe jumătate absurd, o stare de perplexitate. *„N-am putut să asociez niciodată un nasture / cu un suflet... ",* scrie, autorul comentînd gestul bizar al sinucigaşului (de remarcat chiar şi faptul că gestul e atribuit unui prieten poet, deci nu asumat pe deplin) de a ţine strîns în pumn un nasture fetiş. Nici în ***Banală, Poem de vilegiatură*** sau ***Poem neserios,*** sentimentalismul acesta profund, alcătuind un **background,** deseori ignorat, al firii lui Geo Dumitrescu, nu este încă supus contestării. Poetul legitimează liric gesturi, comportări şi expresii comune, pare prea ocupat de capriciile inimii *(„ nu ştiu de ce te urăsc în acest moment"),* dar nu trece de o vagă ironie *(„Astăzi punînd mina la ochi, / m-am gîndit că eşti frumoasă, că te iubesc, l că aş vrea să fii întotdeauna a mea... / Şi gîndul mi se părea cuminte şi firesc / / Am plecat apoi cu tine prin viaţă / — desigur, totul e roz şi plin ca în literatură / sau ca într-un refren de tango... / în clipa asta ţi-am simţit buzele pe gură... ",* ***Banală).*** O mai netă luare de poziţie faţă de clişeele sensibilităţii burgheze devine şi ea perceptibilă în cuprinsul textelor din ***Libertatea de a trage cu puşca.*** Deocamdată poetul pledează indirect pentru banalitate. Este prima temă absolut distinctă din lirica lui. Literatura nu-i apare ca *„pateticele, dulcile şi noile lamentări",* înălţate către *„o himerică iubită",* nici ca ascultarea *„chemărilor unui dincolo nebănuit",* în versurile lui, *„din toate astea nu se-ntîmplă nimic"* ***Literatură).*** Trebuie remarcat, înainte de a merge mai departe, că sensul banalităţii regăseşte aici pe acela de la Bacovia, peste capul aşa zicînd al poeţilor de avangardă din deceniile precedente, unde realul era exploziv şi senzaţional (la Tristan Tzara, la Vinea). ***Tabu, Insomnie*** sînt poeme ale plictisului, în care nu se petrece nimic extraordinar. Schiţîndu-şi acum autoportretul, Geo Dumitrescu insistă pe vidul lăuntric al poetului, pe absenţa idealului şi a nobleţii de gîndire *(„ gîndurile — o claie informă de rufe murdare ",* ***Portret).*** Trebuie citite cu atenţie aceste versuri de aspect nihilist, înrudite de aproape cu declaraţiile făcute lui Biberi cîţiva ani mai tîrziu, cînd Geo Dumitrescu îşi va nega toţi „părinţii spirituali" şi îl va lua, absolut demonstrativ, pe **nu** în braţe *(„ Nu sînt tuberculos. Nu sînt inteligent. Nu sînt frumos "* etc.).

Mijeşte în ele fronda tipică pentru autorul *Libertăţii de a trage cu puşca,* de care rolul lui în poezia imediat postbelică se cuvine legat.

în ce constă ea, la urma urmelor? Deşi a fost discutată şi rădiscutată, am unele îndoieli că a fost definită exact. Poetul portretizat în versurile de mai sus este emblematic. Biografia individuală contează mai puţin, în raport cu poeziile de la debut, limpede confesive şi biografiste, cele de acum conţin o voce impersonală, generică. Ea răsuna deja în *Problemele* din 1940 (nereluate în noua antologie): *„Pentru ce atît de gravi, toţi visăm dragoste şi femei /şi ne coasem singuri nasturii rupţi".* Primul plan este ocupat de aici înainte de temele sociale şi politice ale tinerei generaţii, care şi-a aflat în poet un purtător de cuvînt. Lirica nu e deloc gratuită ori dispusă a lua în uşor lucrurile. Are adresă, e demonstrativă, „tezistă". Urmăreşte un efect, în fond, avem în Geo Dumitrescu din anii 40 unul din întîii noştri poeţi politici în sens strict. Militantismul formează atît raţiunea, cît şi ţelul poeziilor din *Libertatea de a trage cu puşca,* far atitudinea morală care subîntinde coarda arcului nu e cîtuşi de puţin una ironică, zeflemitoare ori ludică. Aici este un punct cenlral al discuţiei. Mi se pare că s-a confundat adesea, în cazul lui Geo Dumitrescu, spiritul său sarcastic şi vehement cu acela ironic şi îngăduitor al moderniştilor. Pînă şi E. Simion, care intuieşte bine expresionismul de fond al acestei poezii, se lasă furat de iluzia ironisrului. E! acceptă şi teza că ar exista miticism la poetul *Libertăţii de a trage cu puşca,* adică un spirit muntenesc, nichitastănescian. Nu-l văd niciunde. Un lăutăresc şi tîrziu *Cîntec de nucă verde* este excepţia absolută care confirmă regula. Iar Gh. Grigurcu (într-un articol, altfe! foarte just, intitulat *Avangardismul popular al lui Geo Dumitrescu,* cules în *Existenţa poeziei)* e de părere că *„practic, poetul se raliază modalităţii umorist-democratice a lui A. Mirea, Ion Minulescit, G Topirceami, ai cărei germeni pot fi zăriţi, de pildă, în Satiră duhului meu,* ca şi în *Cugetările Sărmanului Dionis".* Dacă poate exclama, cu Dionis al lui Eminescu: *„Poezie-sărăcie!",* poetul Geo Dumitrescu e departe de a avea umorul acestuia şi, în general, e lipsit de toleranţa glumeaţă a celorlalţi autori numiţi de Grigurcu, toţi, mai mult sau mai puţin, nişte hedonişti şi nişte esteţi, gata să se amuze de orice, mandarini ai gratuităţii ludice. Din contra, ceea ce sare numaidecît în ochi la Geo Dumitrescu este lipsa umorului. El este un pătimaş, un „fanatic", din speţa cărora se aleg marii dogmatici, un sarcastic necruţător (nicidecum un ironic detaşat), chiar dacă stăpînit, un polemist.

La baza acestui spirit de frondă (căci acesta e cuvîntul exact, întrebuinţat, între alţii şi de Grigurcu, dar care îlaşazâ, inexplicabil, în compania umorismului şi burlescului) stă o mentalitate de „proletar

intelectual", de lumpen al literaturii, care se simte frustrat şi se răzbună. Bacovianismul lui fundamental (dincolo de clişeele curente) de aici provine. Poezia care indică limpede atitudinea este ***Aventură în cer.*** Nu atît contra locurilor comune ale sensibilităţii burgheze (luna, stelele etc.) protestează aici poetul, cît contra duhului care-i animă pe burghezii bogaţi şi liberi să contemple frumuseţile lumii. Seninătatea şi hedonismul lor par poetului revoltătoare, în ochii lui holbaţi de scîrbă stelele par *„buhăite şi murdare", „luna, obeză şi colerică", o,,bătrînă libidinoasă"* care n-are unde-şi ascunde *„nocturnele hemoragii banale",* cerul e un *„bordelselenar"* etc. Cel care, desprinzîndu-se de lume, fuge *„rizînd ca un nebun"* nu seamănă deloc cu imaginea acreditată de critică. Metaforele lui sînt argheziene şi bogziene ***(Poemul invectivă, Jurnal de sex),*** nicidecum minulesciene. Nimic din cinismul estetizant şi desfătător al poetului ***Romanţelor pentru mai tfrziu,*** care, dacă a avut un urmaş în anii 40, acesta s-a numit, eventual, Tonegaru. Geo Dumitrescu este dintr-un aluat complet deosebit. Şi în figura burghezului pe care-l contestă se cuprinde Minulescu însuşi, ca port drapel. ***Ipostaze*** este o erotică foarte înrudită cu cele ale lui Bogza din ***Jurnal de sex.*** Erosul e voit „vulgar", indecent. Iubita (uneori cu numele Violaine) e o ţărancă, nici frumoasă, nici sănătoasă. Locul ei este în bucătărie, unde ea umblă desculţă, sau cîmpul glodos, pe care picioarele ei groase şi pătate de pelagră calcă spornic, în ***Scrisoare nouă,*** care trebuie interpretată antifrasic, elogiul arivismului ascunde un dispreţ nemărginit pentru materialismul vulgar al celor care-şi ară în devălmăşie *„hectarele de certitudini",* impulsionaţi de pasiuni de *„ L000 de pogoane"* sub ploaia de *„ urină gratuită şi binecuvîntatâ"* a lui *„Dumnezeu-Latifundiarul". E* de mirare cum nu s-a băgat de seamă strofa arghezianâ a acestor metafore. ***Despre romantism, Certitudini, Ford*** şi mai cu seamă poezia titulară a volumului din 1946 nu diferă cu nimic de celelalte poeme deja invocate. ***Libertatea de a trage cu puşca*** este un pamflet antirăzboinic construit prin antifrază ca şi ***Scrisoare nouă,*** violent şi aspru ca o perie de sîrmă pentru frecat podelele. Nu se pot confunda aceste vehemente de ton şi acest limbaj direct şi agresiv cu ironia moderniştilor. Avangardismul lui Geo Dumitrescu seamănă mai bine cu acela al lui Bogza (da, popular, e bine spus!), cu expresionismul lui Arghezi, iar, dintre contemporanii anilor 40. cu al poetului ***Cîntecelor negre,*** în treacăt ar trebui reconsiderată influenţa lui Geo Dumitrescu asupra poeziei noi de astăzi. Avangardismul, realismul, adică „proza" sînt, evident, o sursă activă. Dar nu şi alte însuşiri, între care unele esenţiale pentru Geo Dumitrescu, precum lipsa umorului (în sensul hidic), vehemenţa patetică, expresionistă.

Geo Dumitrescu

în ***Aventurile lirice*** de după 1960, iese la suprafaţă maiakovskianismul lui Geo Dumitrescu *(„Mai daţi-o-ncolo de lună!zice unul, / o s-ajungem şi la ea în curînd, / o să ne plimbăm şi pe ea în pantofi cu şenile.../—Are dreptate /zicea al doilea, /mai lăsaţi-le naibii de lună şi de stele /... Să mai umblăm niţel şi pe pământ, că şi la noi zilele trecute, / pământul a devenit rotund.../ - Să vedem ce facem cu nopţile! / a mai strigat unul",* ***Problema spinoasă a nopţilor).*** Expresia conversaţională (pe alocuri obositoare) transcrie un fond reportericesc şi gazetăresc. Mitul căruia poetul i se închină este actualitatea. După ce a introdus în poezie politicul, Geo Dumitrescu introduce acum actualitatea. Nu mai e necesar să arăt de ce ele nu se confundă cu ocazionalul, specie mult mai veche. Polemistul din ***Libertatea de a trage cu puşca*** îşi acomodează aici formula lui prozastică la noi probleme. Militantismul lui Geo Dumitrescu are nevoie de actualitate ca de aer şi se modifică în funcţie de ea. Defectul general al acestor poezii este didacticismul. Se desprinde una singură, care este însă capodopera lui Geo Dumitrescu, şi anume ***Cîinele de lîngă pod,*** care are avantajul că discursul e placat pe o situaţie concretă *(„ Pedalam liniştit /prin dimineaţa răcoroasă şi plină de soare... "),* în loc să fie lăsat să se desfăşoare **in abstracto,** ca în majoritatea celorlalte.

Un poet erotic, în multe privinţe neaşteptat, ne dezvăluie un ciclu din volumul ***Nevoia de cercuri*** (trec peste ***Biliard, Ieremia, Africa de sub frunte,*** parabole soresciene, scrise exact în acelaşi timp cu ale autorului ***Tinereţii lui Don Quijote*** şi, firesc, independent unele de altele). Acest ciclu - ***Furtună în Marea Serenităţii*** - se deosebeşte de tot ce a scris poetul înainte. Cineva care n-ar fi citit versurile în volumul purtînd semnătura poetului n-ar ghici cui aparţin. De la titlu se vede intenţia de a relua raporturile diplomatice, întrerupte cu două decenii mai devreme, cu luna, stelele şi cerul poeziei. Frustrarea şi furia au dispărut. Poetul este aproape un caligraf *(„fazanul amurgului", „pietrele, ca nişte îngrozitoare ouă/ ale singurătăţii"* etc.), lustruind imagini superbe şi reci. Dacă vrem să căutăm ironie glumeaţă, aici o găsim, în două-trei texte din ciclu ***(Singur-lună, De după Lamartine).*** Acest Geo Dumitrescu aşteptîndu-şi cuminte iubita cu ochii de strugure sau colindînd cu ea poieni şi păduri decorative este, să recunoaştem, o surpriză de proporţii... O consemnăm şi revenim, cu emoţie, la junele nemulţumit din poezia anilor 40, în stare a-şi stăpîni cu luciditate sarcastică pătimaşele izbucniri, dar nu şi a glumi cu motivele ce le-au provocat, la proletarul intelectual care a creat un stil şi a fost luat de model. Rolul istoric al poetului (nu vorbesc acum de celelalte activităţi publice ale sale) acesta a fost şi„de_ej îi vom lega şi pe mai departe numele. '• |- • ^ ,

(România literară, nr. 33, 1989)